

न्याय प्रक्रियामा बालसंवेदनशीलता बालबिज्याँईसम्बन्धी मुद्दाको अभियोजन तथा पीडित बालबालिकाका तर्फबाट बहसपैरवी

बालबिज्याँईसम्बन्धी मुद्दाको अभियोजनको क्रममा बालसंवेदनशीलताका लागि निम्न कुराहरुमा ध्यान दिनु उपयुक्त हुन्छ:

- बालबालिकालाई बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा ११ को व्यवस्थाबमोजिम के कति कम सजाय हुने हो वा सजाय नै नहुन पर्ने हो सो कुरामा यकीन हुनुपर्छ र अभियोगपत्रमा सो व्यहोरा उल्लेख गर्नुपर्दछ।
- बालन्याय, मानवअधिकार, निष्पक्ष एवं स्वच्छ न्यायका सर्वमान्य सिद्धान्तहरुको अनुशरण गर्नुपर्छ।
- पीडित बालबालिका जाहेरवाला भए निजको परिचयात्मक विवरण गोप्य राख्नुपर्छ र पीडित बालबालिका जाहेरवाला नभएमा त्यस्तो जाहेरवाला वा प्रतिवेदकको नाम, थर, वतन प्रष्टसँग खुलाउनुपर्छ।
- अभियोग लगाउन खोजिएको बालबालिकाको परिचयात्मक विवरण गोप्य राख्नु पर्छ। निजको परिचयात्मक विवरण गोप्य राख्नका लागि अरु विवरण वा अरु व्यक्तिको विवरणसमेत गोप्य राख्नु पर्ने भएमा ती सबै परिचयात्मक विवरणका लागि सङ्केत विवरण दिई गोपनीयता कायम राख्नुपर्दछ।
- बालबालिकालाई निजउपर लगाइएको आरोपको जानकारीका लागि अभियोगपत्र दायर भएपछि तुरुन्त अभियोगपत्रको प्रतिलिपि उपलब्ध गराउनुपर्छ। साथै अभियोगपत्रको प्रतिलिपि बालकको बाबुआमा वा संरक्षकलाई पनि दिनुपर्छ।
- बालबालिका पीडित रहेकोमा उनीहरुले प्रचलित कानूनले पाउने क्षतिपूर्ति भराउने वा दावी लिनुपर्छ।
- बालबालिकाले आफ्नो तर्फबाट कानून व्यवसायी राख्न सक्ने नभएमा स्थानीय कानूनी सहायता समिति, कानूनी सहायता प्रदान गर्ने संघसंस्थाहरुलाई सो कुराको सूचना सम्प्रेषण गरी सहयोग गर्नुपर्छ वा अदालतलाई वैतनिक वकीलको सेवाको लागि जानकारी गराउनुपर्छ।
- अभियोगपत्र दायर गर्नुपर्ने अवस्थामा बालबालिका प्रतिवादी भएको मुद्दालाई प्राथमिकता दिई छिटो अभियोगपत्र दायर गर्नुपर्छ।
- पीडित बालबालिकाहरु रहेकोमा साक्षीको महलमा पनि त्यस्ता पीडित साक्षीको परिचयात्मक विवरण गोप्य राख्नु पर्छ।
- बालबालिका प्रतिवादी भएको मुद्दामा भरिसक्य पेशी स्थगित गर्न हुँदैन।

पीडित बालबालिकाका तर्फबाट बहसपैरवी गर्ने क्रममा अन्य कुराका अतिरिक्त बालसंवेदनशीलताका लागि निम्न कुराहरुमा ध्यान दिनु उपयुक्त हुन्छ:

- सरकारी वकीलले निष्पक्ष न्यायको उच्चतम आदर्शलाई आत्मसात् गरी आफ्नो व्यवसायिक आचरण पालन गर्दै मुद्दामा पूर्ण तयारीका साथ बहसपैरवी गर्नुपर्दछ। कुनैपनि दवाव, प्रलोभन, लालच तथा अकर्मण्यताको शिकार नभई निष्पक्ष, निडर, आत्मविश्वास, प्रभावशाली एवं दक्षताका साथ मुद्दामा बहसपैरवी गर्नुनै सरकारी वकीलको मुख्य व्यवसायिक कर्तव्य हो।
- बकपत्र, जीरह गर्दा पूर्णरूपमा समय दिई आफ्नो पक्ष पीडित बालबालिकाका साथ रहनुपर्छ। जीरह गर्दा विपक्षी कानून व्यवसायीबाट पीडितलाई भ्रिभ्याउने, हैरान बनाउने, असान्दर्भिक तथा बालसंवेदनशील नभएको अवस्था आएमा सोबारे बेन्चको ध्यानाकर्षण गराई पीडितलाई सोकारण पुनः पीडित हुनबाट जोगाउनुपर्छ। यो प्रक्रिया एकै दिनमा सक्ने व्यवस्था गर्नुपर्छ।
- पीडित बालबालिकाकालाई मनासिव क्षतिपूर्ति भराइदिन विशेष ध्यान दिनुका साथै पीडकबाट भर्न नसक्ने देखिए सरकारका तर्फ भराई पाउने माग गर्नुपर्छ।

न्याय प्रक्रियामा बालसंवेदनशीलता पीडित बालबालिकाप्रति विशेष ध्यान

प्रारम्भिक अवस्थामा

- पीडित बालबालिकाप्रति सहानुभूतिपूर्ण र सम्मानको व्यवहार गर्ने,
- पीडितको भनाई वा उजुरीलाई पहिलो प्राथमिकतामा राख्ने र कारवाहीमा तदारुकता अपनाइएको छ भन्ने कुराको आभाष दिलाउने,
- पीडितको सुरक्षाको प्रश्न भए त्यसको लागि मुख्य प्राथमिकता दिने र सुरक्षाको बन्दोबस्त गर्ने,
- यथासक्य उजुरी दर्ता गराउन व्यक्ति/बालबालिका नै उपस्थित हुनु पर्ने वाध्यता नपर्ने,

अनुसन्धान गर्नुपर्ने भएमा

- प्रत्येक पटक शिष्ट व्यवहार गर्ने,
- निजको गोपनीयता कायम राख्ने,
- बालबालिकासँग घुलमिल हुन सक्ने वा त्यससम्बन्धी तालिम प्राप्त कर्मचारी खटाउने,
- अनुसन्धानमा भएको चरणबद्ध प्रगतिबारे जानकारी गराउने,
- सुरक्षा संवेदनशीलतालाई ध्यानमा राखी आवश्यकताअनुसार सुरक्षाको प्रबन्ध मिलाउने,
- पीडितको सहयोगका लागि उपलब्ध सबै सेवाहरूमा निजको पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने,
- अनुसन्धानको चरणदेखि न्यायिक प्रक्रियाको हरेक चरणमा निजबाट अपेक्षित भूमिका र सहयोगबारे जानकारी गराउने,
- पुनर्पीडित हुनुपर्ने अवस्थाबाट बच्ने उपायका बारेमा जानकारी गराउने,
- कारवाहीको चरणबद्ध जानकारी दिएर मुद्दाको कारवाहीमा निजको निरन्तर सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
- अभियोगपत्र दायर गर्दा पीडितलाई पुग्न गएको क्षतिको मूल्याङ्कन गर्ने,
- अभियोगपत्र दायर भएपछिको अवस्थामा पनि पीडितलाई सुरक्षा आवश्यक परे प्रहरीसँग समन्वय गरी आवश्यक सहयोगको प्रबन्ध गर्ने,
- अदालतमा बन्द इजलासको व्यवस्थाका लागि समन्वय गर्ने,
- बकपत्र हुँदा बालमैत्री वातावरण कायम गर्ने दिशामा सहयोग र समन्वय गर्ने,
- बकपत्रका बखत अभियुक्तसँग प्रत्यक्ष सम्पर्क नहुने गरी सकेसम्म closed-circuit television को प्रयोग गर्ने,
- पीडित बालबालिकाप्रति अभियुक्तको अनुचित प्रभाव पर्न सक्ने स्थितिप्रति सचेत रही आवश्यक उपाय अपनाउने,
- अदालती वातावरणमा व्यहोर्नु पर्ने असहजतालाई ध्यानमा राखी यथासक्य छिटो कार्य सम्पन्न गरी मुक्त गर्ने,
- अपराधबाट पुग्न गएको हानि वा क्षति निर्धारणमा सहयोग पुगोस् भन्ने हेतुले पीडितसँग सम्बन्धित जानकारी लिने,
- पीडितको अधिकारहरूका सम्बन्धमा अदालतले देहायअनुसार गर्न सक्छः
  - पीडित एवं साक्षी बालबालिकालाई तिनीहरूको अधिकारबारे सुसूचित गर्ने,
  - कारवाहीका सिलसिलामा पीडक थुनामा रहेको वा तारिखमा रहेको के छ सोका बारे जानकारी गराउने,
  - विशेष सहयोग सेवा उपलब्ध गराउने जस्तोः
    - पीडित तथा साक्षी बालबालिकाका निम्ति छुट्टै प्रतिक्षा कक्षको व्यवस्था,
    - अदालती प्रक्रियामा सहभागी हुँदाका बखत नेपाली भाषा नबुझ्ने पीडित तथा साक्षी बालबालिकाका लागि दोभाषेको व्यवस्था गर्ने,
    - On-call systemबाट हुने कामको लागि अदालतमा आउन नपर्ने व्यवस्था गराउने,
    - अदालती प्रक्रियामा पीडित तथा साक्षी बालबालिकाको सहभागिताको महत्व बुझाउने,
    - पीडित तथा साक्षी बालबालिकाका निम्ति आवश्यकतानुसार बाल स्याहार सेवाको व्यवस्था गर्ने,
    - आवश्यकतानुसार आकस्मिक सेवा, परामर्श सेवा तथा सहयोग सेवाको व्यवस्था गर्ने,
    - जवरजस्ती करणीका पीडित वा अन्य यस्तै पीडितहरूका लागि निजहरूको स्वास्थ्य परीक्षण गर्दा थप शुल्क नलाग्ने कुराको जानकारीको व्यवस्था,
- पीडित बालबालिका तथा पीडित बालबालिका नै साक्षी रहेको अवस्थामा निजहरूको ठेगाना र परिचयात्मक विवरणको गोपनीयता कायम राख्ने,
- छुट्टै प्रतिक्षा कक्षको व्यवस्था गर्ने र बालमैत्री वातावरणको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने,
- बन्द इजलासमा सुनुवाई हुने प्रबन्ध मिलाउने,
- बालबालिकाको उमेरजन्य संवेदनशीलतालाई ध्यान दिने ।